

ИНФОРМАЦИОННАТА СЪЩНОСТ НА ИКОНОМИЧЕСКИ ПОНЯТИЯ

Авторът на разглежданите две книги¹ мотивира своето изследване с тезата, че "централната проблематика на икономическата наука традиционно се състои от характеристиките на стоковото производство". Многовековната тенденция обаче систематично разкрива, "че фундаментът на такава теория е отговорът на въпроса за закона на цените". Изследването на този закон като операционно средство за нуждите на практиката би било "логически несъвършено и практически ограничено", ако не се осъществи върху основата на нейното съединяване с теорията на информацията"... "По всяка вероятност, първи, който издигна идеята, че стойността на стоките има информационна природа, е българският учен И. Николов. Незасягайки тук логическата коректност на неговите теоретични построения, ще отбележа само, че информационната стойност не е била изследвана като закон на цените и във връзка с това тя не представлява операционно понятие" (с.4). В цитираната работа К. Валтух е успял да създаде методика и да я провери на основата на огромно количество статистически данни.

Първият теоретичен въпрос, който е разгледан, е посветен на закона за стойността на математическата интерпретация. Авторът се основава на Маркс и подробно излага предварителните условия, които да се имат предвид при неговото формулиране. Той се спира на този закон в неговата силна форма - като определящ фактор в пазарното ценообразуване, и в неговата слаба форма, когато върху ценообразуването оказват въздействие редица неценови фактори (природни ресурси, плодородие и др., по принцип нямащи собствена стойност).

Главният проблем, който се засяга още при началното изложение на класическата теория за стойността, е определянето на *коефициента за привеждане (редукция) на висококвалифицирания към простия труд*, приет за единица ($sg = 1$). Същността на проблема е в това, че Маркс не е посочил начин за изчислението на подобен коефициент. От една страна, по-висококвалифицираният труд създава по-голяма стойност (необходимост от коефициента), а от друга, величината на новосъздадената от този труд стойност не се намира в пряко отношение към стойността на работната сила, респ. работната заплата. В противоречие на основите на собствената си теория, или както внимателно се изразява Валтух, Маркс, без каквото и да е обсъждане приема, че редукцията на труда може да се изчисли чрез отношението между заплатите на висококвалифицираните към тези на нискоквалифицираните работници. "Маркс просто не е знаел - и при състоянието на науката по негово време, не е могъл да знае, как да определи

---

¹ К. К. Валтух. Информационная теория стоимости. Новосибирск, "Наука" 412 с.; Общий уровень цен. Теория статистические исследования. М., "Янус-К", 1998, 204 с.

коэффициента за редукция на труда, независимо от работната заплата." Това е проблемът, който решава Валтух в книгата си. Нещо повече *това е неговият теоретичен принос*, въз основа на който той разкрива въпроса за изчислението на общото равнище на цените. Валтух посочва редица данни за *статистическата проверка на приведените от него формули* на стойността - от статистиките на САЩ, Австралия, Великобритания, Дания, Холандия, Нова Зеландия, Норвегия, Финландия, Швеция, Япония. Заключение му е, че "от формализираното изложение и в статистическата проверка се разкрива действителният (операционен) смисъл на трудовата теория на стойността" ... "Но по този начин теорията на практика се свежда до това, че *цените* на всички крупни групи стоки и стокови услуги с достатъчно висока точност се обясняват с *цените* на една група стоки - работната сила - и системата от технологически коефициенти (включваща производителността на труда, взета без да се отчитат квалификационните различия) ... на основата на теория на информацията - от общонаучните основи и изходни хипотези до фактичката проверка на масовата статистика" (с. 5).

Вторият теоретичен въпрос се отнася до подробно изложение и *доразвитие на теория на информацията*. Познаващите литературата в областта на кибернетиката през 60-те и 70-те години знаят, че главният проблем, който беше в центъра на вниманието на почти всички публикации, посветени на тази теория и на кибернетиката, третира въпроса за същността на информацията, нейната философска интерпретация и дали неорганичната материя притежава това, което се нарича "информация". Задачата е да се постигне значително по-детайлизирано и аргументирано изложение, позволяващо да се използват редица от постановките за операционално изследване на формирането и движението на цените. Ето защо Валтух не разсъждава по въпроса какво е това информация (независимо от подробното описание), а преминава към използване на теоретичните постановки като подход в изследването на стойността, т.е. *доразвива приложението на информационния подход в икономическата наука*.

Началният старт на автора за използването на информационния подход е от 1987 г. Той е стимулиран от фундаменталната книга на Дж. Г. Милър (Living Systems; Miller J.G., 1978), под чието въздействие започва система от изследвания. Изходната му позиция е, че в Универсума основните субстанции са три: материя, енергия и информация. След тяхната интерпретация преминава към изложението на информационната теория.

Валтух разглежда двойствения характер на информацията: *съдържание и количество*, като отбелязва, че формулата на Клод Шенон дава само количеството информация в определена система. Това означава, че всяка конкретна информация има една абстрактна страна, измерима като количество. Авторът свързва това с двойкия (*двойствения*) характер на труда

като основна постановка на Маркс при определението на стойността. От тази характеристика той преминава към въпроса за *съзнателно създаване на информация, по-точно за създаване на идеална информация и нейното тиражиране*. Много подробно е разглеждан въпросът за *обективната и субективната информации*: "Ние наричаме *обективна информация*, в количествен смисъл, определено свойство на физическите системи, присъщи им независимо от това дали се възприемат от субекта, или не" (с. 48). Валтух е изключително прецизен и в определението на субективната информация като знание за възможните състояния на физически обект и в зависимост от това - възможности за изменение на количеството информация в системата. Всички тези твърдения са съпроводени с точни математически изрази. Разглеждайки проблема за *възникването и разрушението на информацията*, авторът ясно разграничава понятията *възникване* (като обективен процес) и *създаване на нова информация* (като субективен процес).

Спирайки се на вторият закон на термодинамиката, Валтух подчертава, че *не съществува еднозначно съответствие* между поглъщането на топлината и измененията на формите на природните обекти. В отделни параграфи той много подробно разглежда две подзаглавия (които ще оставим без коментар): "Количество информация в йерархическите системи: модел на Шенон" и "Количество информация в йерархически системи: обобщен модел" и завършва първа глава с извода, че формулата на Клод Шенон се нуждае от обобщение.

Третият теоретичен проблем, който решава Валтух, е приложението на информационния подход в икономическата теория. Той формулира по нов начин основни икономически понятия. Авторът започва с разграничението между *материална и идеална информация*, като подчертава, че не съществува информация без един или друг материален носител. Лично аз смятам, че веднага трябва да се каже, че няма материален обект, който да не е носител на информация, след като има веществено-енергетична структура и представлява едно многообразие, продукт на природата или на човека. *Материална информация* според Валтух е тази, която е вълпътена като съдържание в някакво *състояние на материя-енергия*. Тя е неотделима от своя носител и не може да бъде нещо друго от характеристиките на материалния обект. *Идеалната информация* е тази, при която *съдържанието ѝ* е независимо от веществените характеристики на материалния ѝ носител. Тя представлява *отражение на някакво външно по отношение на носителя съдържание, записано на този носител във вид на символи*. В този смисъл съдържанието на идеалната информация не е зависимо от физическата форма на символите, а *това е знанието на човека за някой външен за него обект, което създава възможност да се тиражира многократно и на различни материални носители идеалната информация чрез символите ѝ*. Това не увеличава знанието, но го разпространява.

Валтух подчертава, че големият взрив на идеалната информация става с възникването на животните.

След това се разглежда *материализацията на идеалната информация*. Човек използва такава информация, т.е. своето знание, за да преобразува материалната информация. "...Човек може да бъде определен, като животно, изработващо и материализиращо идеална информация" (с. 129). След тези изходни определения по-нататък авторът преминава към определения на понятията "производство", "труд", "работна сила". *"Съзнателното осъществяване от човека на "увеличение" на информационното богатство на реалния свят се нарича производство"* и по-нататък: *"Производството е производство на информация"* (с. 131).

Не само че не оспорвам това определение, но и го приветствам. Но веднага трябва да отбележим, че производството като увеличение на информационното богатство е в същото време и процес на обмяна на веществата, при което се създават "полезности" - веществената форма на богатството, а също производството е непрекъснато увеличаване на енергийната мощ на човека чрез нарастване и използване на акумулираната на Земята природна енергия. Тези две допълнителни определения на понятието производство естествено произтичат от приетата от Валтух начална позиция, че трите субстанции на Универсума са материята (разбирай веществото), енергията и информацията, които са в противоречиво единство на преминаването им едно в друго. Следва определението, че "производствената дейност на хората се нарича труд, а тяхната способност към труд - *работна сила*" (с. 131). Върху основата на изведените определения дотук аналогично се дават определенията за *"материално"* и *"идеално"* производство и делението на труда на *творчески* и *изпълнителски*.

С оглед крайната цел на изследването Валтух пристъпва към определянето на *"информационната стойност на стоките"*. Това е количеството информация, въплътена в стоките. Много важна според нас е позицията му, че трудът е предимно изпълнителски - както в материалното, така и в идеалното производство. Основната част от работното време на обществото е ангажирано в тиражиране или преимуществено за тиражиране на по-рано създадена идеална информация. И че досега все още в мащабите на цялото човечество доминира трудът в материалното производство. Тази основна изходна позиция, която по принцип е правилна, като се излиза от доминиращите количествени съотношения в световен мащаб на участието на работната сила предимно в изпълнителски труд, и то в сферата на материалното производство, според нас тласка автора към изследването на редуцията на труда (на висококвалифицирания към простия), за да стигне до закона на цените. Без да подценяваме значимостта и приносния характер на така поставената задача, смятаме, че общата тенденция е да нараства ролята

на творческия труд в създаването на общественото богатство и поради това той се превръща в главен фактор на ценообразуването. Както ще стане ясно по-нататък, това се доказва и от статистическата обработка на данните, изследвани от Валтух и намерили място в крайните изводи. Затова много по-важен е проблемът за изясняването на ролята и механизмите на ценообразуването при информационните продукти, плод (само или главно) на творчески труд, а известно е, че богатата, създадени от него, са неповторими, несравними и не попадат под определението за "средно обществено-необходим" - основна същност на стойността. И още нещо, стойността е присъща там, където доминира изпълнителският труд. Едва ли съвременното ценообразуване при глобализиращата се икономия се дефинира от така избраната от автора изходна позиция. И въпреки това изследването и постигнатите резултати от проф. Валтух са значително постижение в икономическата теория и практика.

Следва още едно интересно определение: "Разграничаването на дейността на човека от природата ще наречем *система на човешката култура в природата, културна сфера*" (с. 142). Както сам авторът определя, понятието икономика и културната подсистема на природата са синоними. Природната стойност или стойността на природните ресурси също е една от оригиналните разработки. Важно е да се подчертае, че информационната стойност, която природните ресурси превключват в информационната стойност на стоките, има според Валтух дълбоко субективен характер и е свързана с познанието на човека върху обективните свойства на природата, от една страна, и че самата икономика е очовечена природа, т.е. дело субективно, от друга.

Много важен момент във формализацията на разглежданите проблеми е, че една и съща информация, която участва в създаването на стоката, се приема в удвоен вид. От една страна, това е информацията, която се съдържа в материалните фактори на производството, т.е. материалната информация, а от друга (втората половина), е идеалната информация, т.е. познанието за материалните фактори, т.е. материализирането на идеалната информация. Това е изходната позиция към количествените измерители на квалификационните категории на труда.

Авторът прави своите разсъждения с оглед да постигне разграничаването на различните групи, които са ранжирани според равнището на тяхната квалификация. Новото, към което се стреми, е наборът от различни показатели като: образователен ценз, специализация, собствен трудов опит, пол и др. Равнището на квалификацията подрежда работниците в йерархическа последователност, изразена с номер на квалификационната група и символ за обозначение. След това въвежда и *квалификационен коефициент*, който представлява количеството информация, въплътена в единица работна сила, от един индивид, от дадена квалификация. В цялостната концепция на Валтух "*квалификационните коефициенти играят*

централна роля в информационната трактовка на тази част от стойността на стоката, която се създава от човешкия труд" (с. 168). И на този въпрос авторът отделя особено внимание, като доразвива формализацията на закона на стойността вече при наличието и на квалификационните коефициенти. В заключението на тази глава той отбелязва, че в книгата разглежда пазарните цени в тяхната статика, цени в покупко-продажбите на текущото производство за даден годишен период, до постъпването им в крайното потребление или като елемент на натрупаното богатство.

В теоретичен аспект Валтух решава още два основни въпроса, доразвива теоретичната постановка за коефициентите на редукцията на труда, в т.ч. и зависимостта на неговото заплащане от квалификацията, като съпоставя постановките на Маркс и тези на Парето и застъпва свой доразвит вариант на изчисление. Върху основата на много богат статистически материал (в тази глава има 23 статистически таблици, а в следващата още 12), са направени много интересни изводи. Главната теза, която е доразвитие на всичко, казано преди това, е необходимостта при изчислението на коефициентите да се използват два закона: информационният закон за коефициентите на редукцията на труда и законът за зависимостта на заплащането на труда от тези коефициенти. Искам още тук да подчертая, че *новото, оригинално, което е принос на Валтух*, е, че определянето на коефициентите не трябва да се извършва от равнището на заплащането, а точно обратно, на базата на информационното съдържание, което носи отделната работна сила, групирана в определени квалификационни групи. Това е факторът, който определя размера на работната заплата.

Решавайки така поставения проблем, авторът последователно разглежда много важни и съществени въпроси като: почасово заплащане на труда, ранжиращ признак за големите групи работници; заплата на труда, като индикатор на квалификацията (и чрез приложените статистически таблици диференцира проблема във връзка с образователния ценз - за мъже и жени, изменения при прехода към по-високо равнище на образование, зависимост от възрастта в много подробни ранжировки; след това разглежда тези зависимости в 7 големи групи и произтичащите от това изводи, професиите, свързани повече или по-малко с изброените дотук фактори на квалификацията и др.) и върху основата на тези изходни позиции и изключително богатия емпиричен материал анализира *зависимостта на заплащането на труда от квалификацията* (като използва допълнителен статистически материал) и стига до определени теоретични изводи.

Съпоставяйки теорията на стойността с принципа за рядкост - теорията за пределната полезност, Валтух подчертава, че изследванията потвърждават идеята, че *информационният подход преодолява тяхното*

противопоставяне. Вторият извод се отнася до *съизмерването на изпълнителския и творческия, физическия и умствения труд*, като доказва, че за това са достатъчни коефициентите на редуцията на труда, построени на базата на информационната теория и подчиняващи се на единен закон за всички квалификационни групи. Следват още три изключително интересни извода, които могат да се разглеждат като доразвитие на икономическата теория. Първият се отнася до понятието стойност на работната сила: "Резултатите от разчетите, приведени в предишния параграф, показват високата обясняваща сила на теорията, разглеждаща работната сила в качество на функция на информационния коефициент на редуцията на труда и някаква исторически променлива, закон за частта на принадлежащия труд в целия труд на работниците от различните квалификационни категории" (с. 274). Вторият засяга теорията за парите - че те са несъвършена мярка на информацията (разбирай богатство), въплътена в работната сила. Изобщо изследванията водят до извода, че парите трябва да се разбират като всеобщо обществено въплъщение на общественото богатство. Третият извод се отнася до това, че само едно течение на икономическата мисъл – марксизмът, привлича вниманието към производството на принадлежната стойност като характерна черта на капитализма.

В заключение Валтух ни представя крайните резултати от своето теоретично и емпирично изследване. В стоковото производство той разглежда състава на три квалификационни групи: *първата* съставлява 28% от цялата работна сила, като 79% са жени, и има относително ниска реална квалификация. *Втората* съставлява около 45%, две трети са мъже и се характеризира със сравнително по-ниска квалификация от тази, която се приема като средна за обществото. Така че в двете групи почти 73% са с ниска от средната квалификация. *Третата група* е от 27% при 97% мъже - рязко разграничаващо се малцинство по своя състав и квалификация. *Първата* група от 28% произвежда 11% от цялата стойност, получава 13% като заплащане и създава по-малко от 8% от цялата принадлежна стойност. *Втората* - от 45%, създава 36% от цялата стойност, 39% е заплатата ѝ за труда и създава 30% от принадлежната стойност. *Третата* група от 27% от работниците създава 53% от цялата стойност, получава 48% от заплатата и създава 62% от принадлежната стойност. *Тази група произвежда повече от половината от цялата принадлежна стойност.*

Аналогични са и резултатите за ангажираните в нестоковото производство, даже тук е още по-силно изразен фактът, че само третата група създава принадлежна стойност по крайното ѝ ползване Създадената стойност от тази квалификационна група (в стоковото и нестоковото производство) е израз на *самореализацията на творческите хора и това води до издигане на обществото.*

Информационната теория на стойността създава големи потенциални обясняващи и прогностични сили, далече неизчерпани в тази книга, са заключителните думи на Валтух.

*

Втората книга представлява едно продължение и още по-пълна разработка на основната цел - изследването на закона на цените с помощта на информационния подход. За разлика от първата "предметът на настоящата монография е *динамиката* на общия уровень на цените – величини, получаващи операционен смисъл във вида на дефлатора на БВП. Обяснението ще търсим в действието на закона за стойността" (с. 3).

Съдържанието на книгата е много богато - започва със списък на графиките (общият им брой е 70) и са разгледани годишните темпове на ръста на производителността на труда, средната работна заплата, на дефлатора и други показатели, взети в отношение или към ръста на производителността на труда, или към дефлатора, или към БВП и т.н. Както в графиките, така и в таблиците се използват в различни варианти статистически данни от националните статистики на САЩ, ФРГ, Белгия, Франция, Великобритания, Италия, Холандия, Испания, Австрия, Швейцария, Япония, Канада, Чили, Нова Зеландия и др. Веднага искам да отбележа, че приложенията представляват много подробни справки и теоретични доизяснявания по разглежданите проблеми.

Тъй като по-голямата част от теоретичните въпроси са от съдържанието на първата книга, тук ще засегна само някои от по-важните, които определят равнището на значимост на втората книга. Първият от тях е *теоретичната и операционната разработка на закона за стойността върху основата на приложението на информационния подход*. Постановките, които бяха разгледани дотук и изложени като съдържание от първата книга - "Информационната теория за стойността", авторът продължава и във втората. И тук той разкрива *познавателната и прогностична* значимост на закона на стойността, като се бори срещу предубедени, но недоказани теоретични позиции от другата икономическа школа - теорията за пределната полезност и преди всичко господстващата сега школа на *монетаризма*. Ще илюстрирам това твърдение, като разгледам известни на икономистите теоретични постулати. Един от тях е за *инфлационната спирала* между нарастването на пазарните цени и повишаването на работните заплати. Между тези два икономически фактора се формира обратна положителна връзка, която води до непрекъснато нарастване на инфлацията. Обикновено това се обяснява с т.нар. *"инфлация на разходите"*, която произтича от ръста на производството, увеличаването на доходите на работниците и повишеното търсене и води до нарастване на пазарните цени. Валтух отрича това тривиално твърдение и чрез факти, доказва, че първопричината е в изпреварването на

ръста на работната заплата пред този на производителността на труда. Това застрашава размера на печалбата и неизбежният отговор е повишаването на продажните цени. Всеки икономист ще разбере, че става дума за съвсем нова причинно-следствена верига за обяснението на инфлацията. Авторът подчертава, че първичният фактор от тази тричленна система, която се намира в непрекъснато взаимодействие, е заплащането на труда.

Валтух определя като основно икономическо отношение относителния дял на заплащането на труда в чистата (относително чистата) цена на продукцията. На базата на много статистически данни и изчисления той открива път към прогнозирането на дефлатора на БВП на базата на относителната стабилност на основното икономическо отношение. Това става върху основата на закона за стойността като функция от измененията на заплащането на труда. Без да отрича научната ценност на разработката на Фридман и Шварц (*Fridman, Milton and Anna J. Schwartz. Monetary Trends in the United States and the United Kingdom, 1982*) той отбелязва, че приведените от тях данни не доказват разпространеното в литературата становище, че монетаризмът разкрива зависимостта на ръста на цените от този на масата пари в обръщение с лаг във времето от няколко месеца.

Накрая проф. Валтух изтъква, че основното съотношение представлява интегрален израз на широка система от най-важни социално-икономически величини. "Оттук - неговото значение за изграждането на обща икономическа теория" (с. 201).

Проф. д-р ик. н. Иван Николов